

ГУСЕВ

Артем Олександрович
onuepfartemhusiev@ukr.net

УДК 336.767.017.2

студент, Одеський
національний університет
імені І.І. МечниковаФІНАНСОВІ ПІРАМІДИ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИFINANCIAL PYRAMIDS AS A DESTRUCTIVE FACTOR OF NATIONAL
ECONOMIC DEVELOPMENT**HUSIEV Artem Oleksandrovych** – student, Odesa National University after I.I. Mechnykov

У статті досліджено теоретичні засади фінансових пірамід та їх негативний вплив на економічний розвиток країни. Викладено економічну сутність фінансових пірамід, визначено основні відмінності від мережевого (багаторівневого) маркетингу, встановлено їх основні характеристики. Наведено типові приклади найбільш відомих фінансових пірамід в Україні та світі, проаналізовано наслідки їх діяльності для національної економіки в цілому. Наведено основні методи виявлення фінансових пірамід: судово-бухгалтерська експертиза, економіко-криміналістичний аналіз, форензік.

* * *

В статье исследованы теоретические основы финансовых пирамид и их негативное влияние на экономическое развитие страны. Изложено экономическую сущность финансовых пирамид, определены основные отличия от сетевого (многоуровневого) маркетинга, установлены их основные характеристики. Приведены типичные примеры наиболее известных финансовых пирамид в Украине и мире, проанализированы последствия их деятельности для национальной экономики в целом. Рассмотрены основные методы выявления финансовых пирамид: судебно-бухгалтерская экспертиза, экономико-криминалистический анализ, форензик.

* * *

The article deals with theoretical foundations of the financial pyramids and their negative impact on the country's economic development. The economic essence of the financial pyramids, and the main differences from the multi-level marketing are set, their main characteristics are determined. Typical examples of the most famous financial pyramids in Ukraine and in the world are presented and implications of their activity for the national economy as a whole are analyzed. The basic methods of detection of financial pyramids are considered: a forensic accounting expertise, an economic and forensic analysis, a forensic audit.

The financial pyramid is an economic entity that doesn't produce goods or provide services, but redistributes financial resources. At the same time, the owner of the financial pyramid usually attracts investors from very high interest rates. The only source of income for the financial pyramid is the income from the new creditors. The logical outcome of the financial pyramid is the bankruptcy of the enterprise. The main difference between the financial pyramid and multi-level marketing is the resource provision of income.

The main reason for the spread of financial pyramids in Ukraine is the imperfection of the legislative framework.

The most famous financial pyramids in Ukraine are: 'Mercury – mutual fund', 'Elays', 'King's capital', MMM-2011 and FOREX MMCIS group; in the world: Madoff Investment Securities, 'Enron', Stanford Financial Group and MMM.

The most common methods of identifying financial pyramids are a forensic accounting expertise, an economic and forensic accounting and a forensic audit. A forensic audit is the most effective method of identifying financial pyramids because it is based on a comprehensive investigation of all aspects of the business activity of the enterprise, namely: analysis of documentation, external and internal environment of the economic entity etc.

To summarize, financial pyramids are a destructive factor in the development of the national economy in general, because they have a negative impact on all subjects of macroeconomics.

Ключові слова: фінансові піраміди, національна економіка, мережевий маркетинг, судово-бухгалтерська експертиза, економіко-криміналістичний аналіз, форензік

Ключевые слова: финансовые пирамиды, национальная экономика, сетевой маркетинг, судебно-бухгалтерская экспертиза, экономико-криминалистический анализ, форензик

Keywords: financial pyramids, national economy, multi-level marketing, forensic accounting expertise, economic and forensic analysis, forensic audit

ВСТУП

Актуальність досліджуваної теми пояснюється, насамперед, тим, що у світовій практиці за останні десятиліття збанкрутовано чимало фінансових пірамід, що призвело до значних збитків різних суб'єктів національної економіки. Особливого значення дана

проблема набуває в умовах перехідної економіки.

Дослідження проблеми фінансових пірамід як економічної та юридичної категорії знайшло відображення у наукових працях українських і зарубіжних вчених: А.В. Анікіна, С.В. Дубровського, Г.Г. Дімітріаді, В.Ю. Беліцького, Р. Алібера, О.Г. Ісупової, О.М. Підхомного, С.С. Чернявського, Ю.В. Ярмо-

ленка, С.М. Князева, С.В. Банаха та інших. Більшість науковців звертають увагу на основні характерні риси фінансових пірамід, детально аналізують їх економічну та юридичну сутність.

Водночас вплив фінансових пірамід на макроекономічне середовище країни є основною невирішеною проблемою.

МЕТА РОБОТИ – дослідити негативні фактори впливу фінансових пірамід на національну економіку, а також визначити основні шляхи їх виявлення та усунення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті були використані такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження, як: аналіз і синтез, індукція і дедукція, економіко-математичне моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогоднішній день у законодавстві України не існує визначення терміну «фінансова піраміда». Науковці визначають фінансову піраміду з різних точок зору (табл. 1):

Таблиця 1

Визначення терміну «фінансова піраміда» [розроблено автором]

Науковець	Підхід	Тлумачення
А.В. Анікін	Організаційно-управлінський	Фінансова піраміда – фінансове підприємство, що залучає кредиторів високими відсотковими ставками, який сплачується переважно чи повністю за рахунок нових надходжень [1, с. 318].
В.Ю. Беліцький	Юридичний	Фінансова піраміда – спосіб залучення фінансових ресурсів від кредиторів (юридичних або фізичних осіб) та забезпечення виплат за рахунок надходжень від наступних інвесторів без здійснення підприємницької діяльності [2, с. 277].
Г.Г. Дімітріаді	Математичний	Фінансова піраміда – фінансова схема, відповідно до якої організатор випускає цінні папери, збільшуючи при цьому власні зобов'язання, за якими гарантує виплатити певну суму з відсотками в майбутньому [3, с. 3-4].
Р. Алібер	Соціально-психологічний	Фінансова піраміда – ірраціональна економічна поведінка інвесторів, що здійснюється шляхом застосування психологічних прийомів вимагання грошових коштів [4, с. 34].
С.В. Банах	Економічний	Фінансова піраміда – така форма підприємницької діяльності, яка не створює додану вартість (виробництво товарів чи надання послуг), а займається перерозподілом грошових ресурсів між вкладниками [5, с. 75].

Таким чином, фінансова піраміда – суб'єкт господарювання, для якого є характерними наступні ознаки:

- залучення інвесторів здійснюється, як правило, за рахунок високих відсоткових ставок, які значно перевищують ставки за депозитами, здійснюється за допомогою маркетингових заходів, а також використання психологічних методів вимагання грошових засобів;

- виплати кредиторам здійснюється лише за рахунок залучення нових кредиторів;

- не створює додану вартість шляхом виробництва товарів, виконання робіт чи надання послуг, не здійснює інвестиції у реальний сектор економіки (функціонує за принципом фінансової установи);

- банкрутство та збитки інвесторів (кредиторів неможливо залучати до нескінченності і, як наслідок, втрачається єдине джерело доходів організації) [6, с. 39].

Фінансові піраміди слід чітко розмежовувати від іншої т.з. «пірамідальної схеми» – мережевого (багаторівневого) маркетингу (MLM). Головна відмінність MLM від фінансової піраміди полягає у ресурсному забезпеченні доходів (MLM передбачає виробництво товарів чи надання послуг).

В Україні, як і в інших пострадянських країнах, фінансові піраміди були особливо розповсюджені в 1990-их рр. Насамперед, активному створенню фінансових пірамід на той час сприяли умови перехідної економіки.

Так, найбільш відомими фінансовими пірамідами

в Україні були «Меркурій – взаємний фонд», ТОВ «Елайс», King's Capital, MMM-2011 (функціонувала в усіх країнах СНД), FOREX MMCIS group та інші.

Слід зазначити, що в Україні і на сьогоднішній день існують фінансові піраміди, що пов'язано, насамперед, з недосконалістю нормативно-правової бази. Так, в Україні, на відміну від розвинених країн світу, не передбачено кримінальної відповідальності безпосередньо за створення фінансових пірамід (існує лише проект Закону «Про заборону фінансових пірамід в Україні» від 03.04.2013 р., який станом на сьогодні перебуває на стадії доопрацювання).

У світовій практиці фінансові піраміди масово почали з'являтися на початку ХХ ст. Першою відомою фінансовою пірамідою у світі вважається Компанія з обміну цінних паперів Чарльза Понці (1919–1920). Сутність піраміди полягала в залученні інвесторів, яким гарантувався дохід понад 240% річних за рахунок курсової різниці міжнародних купонів для відповіді. Проте фактично виплати інвесторам здійснювалися за рахунок залучення нових кредиторів. Така схема припинила своє існування після того, як інвестори стали масово повертати векселі (компанія не мала грошових ресурсів для виплати зобов'язань кредиторам, оскільки піраміда втратила єдине джерело власних доходів – залучення нових вкладників).

До найбільших сучасних фінансових пірамід світу, які здійснили негативний вплив на макроекономічне середовище, відносять:

- інвестиційний фонд Б. Мейдоффа (є найбільшою

фінансовою пірамідою в історії, сукупні збитки в світі становили 64,8 млрд. дол. США);

– корпорація Enron (одна з найбільших енергетичних компаній світу в 1990-их рр., є прикладом нетипової форми фінансової піраміди – залучення інвесторів відбувалося не за рахунок пропозиції високої доходності, а штучним підтриманням курсу акцій компанії шляхом приховування збитків за допомогою офшорних фірм. Наслідками такої схеми стали збитки інвесторів у розмірі понад 40 млрд. дол. США, а також банкрутство однієї з найбільших аудиторських фірм Arthur Andersen);

– фінансова група Р.А. Стенфорда (загальні збитки фінансової піраміди склали 7 млрд. дол. США);

– АТ «МММ» (найбільша фінансова піраміда на пострадянському просторі, точні збитки невідомі, організація функціонувала, насамперед, завдяки таким факторам: перехідна економіка, гіперінфляція, низький рівень фінансової грамотності населення тощо).

Основними деструктивними наслідками фінансових пірамід для макроекономічних суб'єктів є:

– підприємницький сектор і сектор домогосподарств – збитки внаслідок банкрутства фінансових пірамід;

– державний сектор – загроза економічної безпеки держави, а також збільшення рівня тіньової економіки, що призводить до зменшення доходів державного бюджету;

– фінансовий сектор – вилучення частини грошового обороту з реального сектору економіки (оскільки фінансові піраміди не займаються виробництвом товарів чи надання послуг), що призводить до зниження темпів економічного зростання;

– зовнішній сектор – скорочення зовнішніх інвестицій внаслідок тінізації економіки та зниження питомої ваги її реального сектору.

Слід зазначити, що суттєвий вплив на національну економіку здійснюють лише найбільші фінансові піраміди; дрібні фінансові піраміди можуть впливати лише на окремі економічні одиниці, що не несе особливих економічних загроз для агрегованих суб'єктів.

До найбільш розповсюджених методів виявлення фінансових пірамід відносять:

– судово-бухгалтерська експертиза – процес дослідження господарської і фінансової діяльності суб'єкта господарювання. З точки зору виявлення фінансових пірамід основне призначення судово-бухгалтерської експертизи полягає у виявленні сумнівних господарських операцій, які можуть вказувати на скоєння економічного злочину, пов'язаного з діяльністю організації за принципом фінансової піраміди (шахрайство, привласнення майна, легалізація (відмивання) доходів та інші);

– економіко-криміналістичний аналіз – процесуальна дія, яка передбачає аналіз господарської та фінансової діяльності підприємства на предмет виявлення правопорушень. Економіко-криміналістичний аналіз є компонентом судово-бухгалтерської експертизи, що спрямований, насамперед, на аналіз фінансових показників та операцій;

– форензик – сучасна аудиторська послуга, яка передбачає всебічну перевірку господарської діяльності

підприємства з метою виявлення шахрайства та інших економічних злочинів [7, с. 147]. Форензик як метод виявлення фінансових пірамід полягає у комплексному дослідженні документації, зовнішнього і внутрішнього середовища організації тощо. Форензик, на відміну від судово-бухгалтерської експертизи та економіко-криміналістичного аналізу, охоплює перевірку всіх аспектів господарської діяльності, а не тільки фінансових показників чи господарських операцій, і саме тому є найбільш ефективним способом виявлення фінансових пірамід.

ВИСНОВКИ

Таким чином, фінансова піраміда – принцип функціонування суб'єкта господарювання, за якого доходи забезпечуються виключно за рахунок залучення нових кредиторів без створення доданої вартості.

Фінансові піраміди найчастіше виникають у умовах перехідної економіки.

Основна причина існування фінансових пірамід в Україні – недосконалість нормативно-правової бази.

Фінансові піраміди можуть бути деструктивним фактором розвитку національної економіки, оскільки здійснюють негативний вплив на всі макроекономічні суб'єкти. Головним чином це стосується великих фінансових пірамід.

Основні методи виявлення фінансових пірамід – судово-бухгалтерська експертиза, економіко-криміналістичний аналіз та форензик.

Список використаних джерел

1. Аникин А.В. *История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко: Москва: Олимп-бизнес, 2000. 384 с.*

2. Белицкий В.Ю. *Криминалистическая характеристика личности преступника, совершившего мошенничество по принципу «финансовой пирамиды». Бизнес в законе. № 3. 2007. С. 277-280.*

3. Димитриади Г.Г. *Модели финансовых пирамид: детерминированный подход: Москва: Едиториал УРСС, 2002. 32 с.*

4. Киндлбергер Ч., Алибер Р. *Мировые финансовые кризисы. Маниа, паники и крахи: Санкт-Петербург: Питер, 2010. 544 с.*

5. Банах С., Немоскальов А. *Шахрайство, вчинене способом фінансової піраміди (українські реалії). Актуальні проблеми правознавства. № 3 (7). 2016. С. 74-77.*

6. Гусев А.А. *Экономическая сущность финансовых пирамид. Матеріали науково-практичної конференції молодих вчених «Перші економіко-правові студії». Одеса, 2019. С. 39-41.*

7. Шатковська М.С. *Форензик як нова послуга аудиторських компаній в Україні. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 75-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Секція економічних і правових наук. Одеса, 2019. С. 146-148.*

References

1. Anikin A.V. *History of financial turmoils. From John Law to Sergey Kiriyenko: Moscow: Olimp-biznes, 2000. 384 p. (in Russian)*

2. Belitskiy V.Yu. *Forensic characteristics of the identity of the perpetrator of the fraud on the basic of the «financial pyramid». Business in law. № 3. 2007. pp. 277-280. (in Russian)*

3. Dimitriadi G.G. *Models of financial pyramids: a deterministic approach: Moscow: Editorial URSS, 2002. 32 p.*

(in Russian)

4. Kindlberger Ch., Aliber R. *World financial crises. Mania, panic and crashes*: Saint Petersburg: Piter, 2010. 544 p. (in Russian)

5. Banakh S., Nemoskalov A. *Financial pyramid fraud (Ukrainian realities)*. *Actual problems of law*. № 3 (7). 2016. pp. 74-77. (in Ukrainian)

6. Gusev A.A. *The economic essence of the financial pyramids*. *Materials of the scientific and practical conference of*

young scientists «First Economic and Law studies». Odesa, 2019. pp. 39-41. (in Russian)

7. Shatkovska M.S. *Forensic as a new service of audit companies in Ukraine*. *Collection of abstracts of students, graduate students and applicants – participants of the 75-th reporting conference of Odesa I.I. Mechnikov National University. Section of Economic and Law sciences*. Odesa, 2019. pp. 146-148. (in Ukrainian)